

М.: Смысл; Академия, 2004. – 345 с.

7. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. О месте психологического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С.Л. Рубинштейн; АН СССР; Ин-т философии. – М.: АН СССР, 1957. – 328 с.

8. Шинкарук В.И. Сущность мировоззрения. Научное мировоззрение как высший исторический тип / В.И. Шинкарук // Научное мировоззрение и социалистическая культура. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 13-22.

9. Ситар І.М. Онтологічні функції права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. – Львів, 2008. – 17 с.

10. Соловьев Э.Ю. И. Кант: взаимодополнительность морали и права / Э.Ю. Соловьев. – М.: Наука, 1992. – 210 с.

11. Политология: краткий энциклопедический словарь-справочник / [под ред. Ю.С. Борцова и др.]. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 608 с.

12. Баранов П.П. Место и роль правового мышления в духовном мире людей / П.П. Баранов, А.И. Овчинников // Юрист-Правовед – 2000. – № 1. – С. 7-16.

13. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: монография / С.И. Максимов. – Харьков: Право, 2002. – 328 с.

14. Желтова В.П. Философия и правосознание / В.П. Желтова, О.Г. Дробницкий // Философия и ценностные формы сознания. – М., 1978. – 348 с.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ВИТОКИ ЮРИДИЧНИХ ФОРМ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ

Задорожня Г.В.,

професор кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана П. Конашевича-Скоропадського

Філософсько-правові дослідження інституту глави держави мають багату історію. Дійсно, глава держави, як носій публічної влади, став невід'ємною складовою державотворення, починаючи з найдавніших часів і до сьогодення. Так, відомий італійський мислитель епохи Відродження Ніколо Макіавеллі, аналізуючи значення влади монарха в Римській державі у своїй праці «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» писав, що серед багатьох здобутків римлян утвердження управителя держави заслуговує на те, щоб його [утвердження – З.Г.] розглянули і долучили до тих із них, які були причиною величчя такої могутньої держави. Значення інституту одноосібного управителя, який призначається на певний строк, а не на вічно, полягає в тому, як зауважує Ніколо Макіавеллі, що в умовах особливої небезпеки для держави він має право безперешкодно діяти і без зволікань приймати рішення, не радячись при цьому з народом та магістратами, проте він не має права будь-що робити на шкоду державному устрою [1, с. 182]. Відтак, Ніколо Макіавеллі обстоював ідею доцільності функціонування одноосібного управителя держави в механізмі державного управління. Натомість засновник власної філософської школи Аристотель у праці «Політика» писав, що верховне управління в державі може здійснюватися одноосібно (тиранія), владою небагатьох (аристократія), а також більшістю (політія) [2, с. 140 – 141]. Відтак, з наведених та й інших джерел права, вбачається, що філософсько-правова доктрина не заперечує видоув різноманітність інституту глави держави.

Загалом інститут глави держави сформований природно-історичним шляхом у процесі розвитку різної за етнічно-національними витоками, соціальними передумовами, традиційно-релігійними та іншими факторами державно-правової практики. Вочевидь завдяки цьому в механізмі державної влади природно склалися й певні юридичні різновиди глави держави, а також, як зауважує В.М. Шаповал, відмінності стосовно юридичних передумов наділення їх владою [3, с. 279] тощо.

Сьогодні на геополітичній карті світу існує понад двісті держав, і в кожній з них функціонує інститут глави держави. Глава держави – це офіційна особа

або державний орган, що займає, як правило, найвищий шабель в ієрархічній системі органів державної влади і здійснює верховне представництво держави як у межах її кордонів, так і у відносинах з іншими державами. Так, здебільшого главою держави у республіках є президент, у монархіях – монарх. Це найбільш поширені і звичні для державно-правової практики і суспільної ментальності види інституту глави держави.

Сьогодні вочевидь найбільш демократичним главою держави є президент. Зауважу, що інститут президента, як правовий феномен, порівняно з інститутом монарха є досить новим. Так, уперше інститут президентства виник у США. Пост Президента введено Конституцією США 1787 року, у якій було визначено його правовий статус. Джордж Вашингтон став першим президентом США, який вступив на цю посаду 30 квітня 1789 року. Першим президентом на європейському континенті став Луї Наполеон Бонапарт 20 грудня 1848 року у Франції. Нині посада президента є в більшості країн світу, в тому числі у всіх республіках СНД. У різних країнах світу обсяг повноважень президента неоднаковий, що зумовлено здебільшого специфікою форми державного правління. Так, король Іспанії згідно зі статтею 56 Конституції Іспанії є главою держави, символом єдності й постійності, арбітром і примирителем у постійній діяльності установ держави, здійснює найвище представництво Іспанської держави в міжнародних відносинах. У Конституції Швеції зазначено: «Главою держави є Король чи Королева».

Крім звичних юридичних форм глави держави – президент і монарх – існують і нетипові, зокрема колегалний орган, хунта, вождь племені, глава держави за сумісництвом, директорія тощо.

Нетиповим є виконання функцій глави держави колегалним органом. Так, Союзна (Федеральна) Рада (далі – Рада) згідно зі статтею 174 Конституції Швейцарії від 18 квітня 1999 року є верховною розпорядчою і виконавчою владою. До складу Ради входить сім осіб. Головує в Раді Президент і його заступник віце-президент, які призначаються парламентом зі складу Ради строком на один рік без права переобрання. Отже, глава держави в Швейцарії не є класичним. Хунта (з іспан. junta, що означає збори, об'єднання) – це одноособовий або колегалний глава держави, який приходить до влади незаконно, найчастіше через військовий переворот. Такі перевороти відбувалися в XIX – XX сторіччях у країнах Латинської Америки, зокрема в Чилі у 1973 році хунтою був повалений легітимний уряд Народної єдності. Сьогодні Чилі – республіка. Сомалі та Лівія були жертвою жорстокої боротьби хунти за владу. Вождь племені – найоригінальніший легітимний глава держави в Західному Самоа (острівна країна Океанії). Вождь, підтриманий народом своєї країни і визнаний іншими державами, уповноважений виконувати функції глави держави довічно. Ім'я вождя – Маметоа Танумафілі ІІ. У державно-правовій практиці існує інститут глави держави за сумісництвом. Так, Федеральний канцлер у ФРН є главою держави за сумісництвом у федеральних землях.

Отже, інститут глави держави має різні юридичні форми, що зумовлено формою державного правління, характером політико-державного режиму, менталітетом народу, національними традиціями тощо.

Список використаних джерел:

1. Маківеллі Н. Роздуми про першу декаду Тіта Лівія // Філософія права: хрестом. для студ. вищ. навч. закл. освіти / За ред. М.І. Панова. – К.: Ін Юре, 2002. – 692 с.
2. Аристотель. Політика. // Філософія права: хрестом. для студ. вищ. навч. закл. освіти / За ред. М.І. Панова. – К.: Ін Юре, 2002. – 692 с.
3. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Акад. курс: підруч. / В.М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.

ПРАВOTВOPЧІ ДІЇ В. ЛІПИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ